

СУБ'ЄКТНА ПОЗИЦІЯ ЯК ОСНОВА ГУМАНІСТИЧНОЇ ОСВІТИ

В статтє рассматриваеться вопрос становления субъектнoй профессионально-личностнoй позиции будущегo специалиста в условиях личностнo ориентированнoгo образования.

The article is dedicated to question of the subjective professional-personal position of the future specialist to condishions of the personal edication.

Нові соціальні та економічні умови обумовлюють й нові вимоги до підготовки студентів вищих навчальних закладів. Професіонал сьгодні оцінюється не тільки за володіння певними знаннями та навичками, але й по тому, які ролі обирає, як буде свої стосунки з колегами, керівництвом, підлеглими. Максимально широкий доступ до знань, до росту кваліфікації, до задоволення освітніх інтересів і потреб у саморозвитку, змагання за "своє місце під сонцем", оновлення світогляду, ідеології, плюралізм потребують від кожного своєчасного виявлення та розвитку індивідуальних здібностей. Багато залежить від самого індивіду, який повинен вирішити, бути йому суб'єктом розвитку чи об'єктом формування. У сучасній педагогіці все більше значення надається задачі формування у майбутнього спеціаліста здатності до самовизначення і конструювання свого індивідуального життєвого та професійного стилю в потоці соціально-економічних й культурних змін, які часто сприймаються як хаотичні та нелогічні. Професійне самовизначення особистості як процес і результат вибору нею власної позиції, мети та засобів самовираження в конкретних обставинах професійного буття; основний механізм набуття й проявлення людиною внутрішньої свободи стає основним механізмом становлення суб'єктної позиції спеціаліста. Традиційно метою освіти було суспільне замовлення, яке виявлялося в певній моделі спеціаліста, стандарті освіти та поведінки. Сучасна гуманітарна орієнтація освіти передбачає мету на базі прогнозу індивідуально-особистісного розвитку людини. Але прогноз неможливий без урахування об'єктивних закономірностей цього розвитку. Педагогічний закон не може визначати стопроцентне досягнення певного результату. Тому навіть мета, що базується на науковому педагогічному знанні, не буде здійснена, якщо не враховувати власну активність індивіда, його вибір, саморозвиток, цілісність. Сучасна освіта – не прищеплення певної моделі, а

організація педагогічних умов для індивідуально-особистісного саморозвитку людини на основі міжособистісних взаємин та обумовлених ними ситуацій, які проявляються у формі переживань, творчості, саморозвитку.

У дослідженнях Н.К.Сергеєва головна ідея сучасної освіти – це формування спрямованості спеціаліста на безперервне професійно-особистісне самовдосконалення, перетворювання себе для вирішення задач складної креативної професійної діяльності, коли спеціаліст на усіх етапах професійного становлення виступає як суб'єкт, що самоорганізується. Учений виділяє такі етапи цього процесу:

- вільний свідомий вибір й прийняття професії як пріоритетної життєвої цінності та найбільш оптимальних з точки зору власних особистісних характеристик шляхів оволодіння нею;
- навчальна діяльність, яка характеризується: а) свободою вибору освітніх траєкторій та шляхів вирішення професійних задач; б) продуктивною взаємодією викладача і студента, їх взаємозбагаченням; в) рефлексією, усвідомленням та створенням її цілей і змісту; г) формуванням індивідуального стилю діяльності, що базується на усвідомленні своєї унікальності, самоцінності та настанові на саморозвиток; д) творчістю, зорієнтованою на створення свідомих планів, прогнозів та сценаріїв своєї професійної життєдіяльності в майбутньому;
- целеспрямована професійна діяльність по удосконаленню своєї кваліфікації, підвищенню особистісного потенціалу, які необхідні для свідомої професійної творчості, включаючи її вищий рівень – розробку та створення авторських систем [3].

При цьому індивідуально-особистісний світ спеціаліста є специфічним джерелом формування індивідуально-творчого стилю, його цільових, змістових, процесуальних характеристик.

Головне завдання сучасної педагогічної освіти – будувати навчально-виховний процес на принципах педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості. Центром гуманістичної особистісно-орієнтованої освіти стає людина як цілісна особистість, що здатна до самоактуалізації. Основний принцип особистісного підходу у навчанні – зробити навчання сферою самоствердження особистості (В.І.Андрєєв, І.Д.Бєх, І.О.Зимня, Л.В.Кондрашова, О.Я.Савченко, В.В.Серіков).

“Навчання, засноване на педагогічній взаємодії, повинно забезпечити ефект співрозуміння, співдії, співоцінки, які стимулюють перспективу зростання студентів, розвиток професійних поглядів,

активної педагогічної позиції та творчого стилю їх діяльності”, – наголошує Л.В.Кондрашова [1].

Завдання викладача в системі стосунків у межах навчально-виховного процесу – стимулювати творчу активність студентів. Л.В.Кондрашова визначає умови такої роботи:

- довіра у спілкуванні зі студентами;
- діалогічність, вміння слухати;
- взаєморозуміння, без якого неможливі взаємодія та співпраця;
- реальний психологічний контакт, який базується на основі ділових та особистих зв'язків;
- здатність відмовитися від диктату та перейти до співпраці та співтворчості.

У контексті гуманістичного підходу до відносин “викладач – студент” важлива їх ціннісно-смилова рівності, але не у розумінні обсягу знань або життєвого досвіду, а в праві пізнання світу, побудові життєвих принципів у тих формах, які органічні та комфортні в індивідуально-особистісному плані як педагога, так й студента.

Таким чином, сучасне гуманітарне розуміння навчально-виховного процесу полягає в тому, що:

- це процес зростання суб'єктності людини: самовизначення та самоствердження її в соціокультурному та професійному середовищі;
- це процес ціннісно-змістової спів-трансформації суб'єктів (викладача та студента) в єдиному змістовому просторі взаємодії;
- це процес діалогічний, коли зовнішня взаємодія є умовою і передумовою становлення внутрішнього світу кожного із суб'єктів.

Суб'єктність в даному контексті не тільки сполучення, але й гармонізація індивідуально-особистісних властивостей. Суб'єкт діє адекватно ситуації. У ситуації, де потрібно підкоритися нормі, він проявляє свої особистісні властивості, що дозволяє йому зберігати та розвивати свою індивідуальність. У ситуації, яка вимагає ініціативи, творчості, неординарних рішень, суб'єкт проявляє себе як яскрава індивідуальність, що й дає йому підстави для самоствердження, для визнання його оточенням як особистості. Тобто сприйняття суб'єкта суб'єктивно, а діяльність обумовлена соціально. Основним компонентом в моделі спеціаліста є його суб'єктна професійно-особистісна позиція, як система домінуючих ціннісно-змістових ставлень спеціаліста до соціокультурного оточення, до самого себе та до своєї діяльності. Аналіз сутнісних характеристик суб'єктної позиції

та її значення в індивідуально-особистісному становленні студента дозволяє відокремити такі основні функції:

- саморозуміння;
- самореалізація;
- самоствердження;
- саморозвиток;
- самооцінка.

Система функцій дозволяє визначити розуміння суб'єктної позиції студента та виявити її внутрішню структуру:

- емоційно-змістовий компонент (забезпечує функції саморозуміння та саморозвитку, визначає морально-етичні уявлення людини);
- діяльнісно-ціннісний компонент (самооцінка та саморозвиток, визначає світогляд та самовизначення);
- поведінково-нормативний компонент (самореалізація та самоствердження у процесі діяльності, її результативність).

Для оцінки результативності професійної підготовки спеціаліста, спираючись на принцип суб'єктної позиції, виділяємо наступні параметри:

- ціннісно-змістові віддання як переважне ставлення до змісту професійної діяльності, яке характеризується мірою прийняття професійних та особистісних цілей;
- усвідомленість як здатність студентів цілеспрямовано керувати своєю розумовою діяльністю, аналізувати, прагнути до саморозвитку;
- результативність проявляється в успішності, стабільності результатів, грамотності;
- творчість як здатність перетворювати нестандартні ситуації в соціально та особистісно значущі цілях, знаходити оптимальні шляхи їх вирішення, пошук нового, самостійність, здатність до швидкої перебудови діяльності, самоудосконалення;
- співпраця як переважний характер взаємовідносин з партнерами по спілкуванню: увага, доброзичливість, комунікативність, організованість, відповідальність, терпіння, вимогливість, цілеспрямованість.

Ці співвідношення формуються в процесі взаємодії викладача та студента, майбутнього спеціаліста. Для того, щоб грамотно організувати цю діяльність, необхідно провести педагогічну діагностику та визначити перспективи індивідуального розвитку кожного студента.

Самостійно визначені принципи життєдіяльності полегшують пошуки шляхів вирішення усіх життєвих задач, скорочують строки досягнення психологічної і соціальної стійкості, допомагають знаходити засоби гармонізації інтересів власного й суспільного розвитку. Без уміння обирати, без здатності до самовизначення людина втрачає можливість знайти культуру, реалізувати себе як особистість, яка здатна активно перетворювати суспільне життя. По суті, мова йде про вибір того чи іншого стилю життєдіяльності людини, про вибір того контексту, того соціокультурного середовища, в якому особистість творить себе й свою індивідуальну історію. Причому це стосується як життєвого самовизначення в цілому, так і професійного зокрема.

Головний педагогічний результат самовизначення міститься у формуванні у студентів внутрішньої готовності до свідомої та самостійної побудови, коригуванню й реалізації перспектив свого професійного і життєвого розвитку, готовності бачити себе у розвитку. Сутність процесу самовизначення полягає в актах виявлення і ствердження індивідуальної позиції в проблемних ситуаціях, коли особистість стоїть перед необхідністю альтернативного вибору. Самовизначення в професії – це пошук і знаходження в ній свого змісту, своєї міри буття, свого ставлення до істини. У такому розумінні самовизначення спеціаліста виступає як самодетермінація на відміну від зовнішньої детермінації.

Література

1. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе. Учеб. пособ. – Кривой Рог: Изд-во «И.В.И.», 2000. – 169с.
2. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін. / За заг. ред.О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 255с.
3. Сергеев Н.К. Непрерывное педагогическое образование: концепции и технологии учебно-научно-педагогических комплексов (вопросы теории): Монография. СПб.-Волгоград, 1997. – 166с.